

КОНЦЕСИВНИТЕ НЕИНТЕГРИРАНИ КОНСТРУКЦИИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Бојан Петревски
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
bojan_petrevski@yahoo.com

Во трудот се разгледуваат конструкции со концесивно значење конституирани од (глаголски и квалификативни) придавки, именки и глаголски прилози што се издвоени во прозодиската структура на исказот. Интересот се сосредоточува на неколку аспекти: информацискиот карактер и позицијата на конструкциите, од една страна, и синтаксичката функција и статусот на планот на опозицијата *йознајшо* – *ново* (т.е. идентификуваноста и неидентификуваноста) на носителите (референтите), од друга страна. Примерите се ексцерпирани од повеќе автори, главно од уметничколитературниот функционален стил.

Клучни зборови: концесија, неинтегрирана конструкција, информација, референт, синтаксичка функција

CONCESSIVE NON-IMBEDDED CONSTRUCTIONS IN MACEDONIAN

Bojan Petrevski
Ss Cyril and Methodius University, Skopje
bojan_petrevski@yahoo.com

The paper discusses the concessive constructions consisting of (verbal and qualifying) adjectives, nouns and verbal adverbs detached from the prosodic structure of the utterance. This paper focuses on several properties of these constructions: the information character and the position of the constructions, on the one hand, and the syntactic functions of the referents and their status regarding the opposition given vs. new information, on the other hand. The analysis is carried out on examples collected from literary works by several Macedonian writers.

Key words: concession, non-embedded construction, information, referent, syntactic function

Вовед

Во овој труд се разгледуваат алтернативните формализации со концесивно значење, т.е. конструкциите со придавки (глаголски и квалификативни), глаголски прилози и именки. Притоа, предмет на истражувањето се конструкциите што се нецелосно вклопени, неинтегрирани во прозодиската структура на исказот. Во таа смисла, тие се дел од неинтегрираните конструкции во смислата во која ги разгледува Комбет (Combettes 1998) во францускиот јазик. Освен што се прозодиски неинтегрирани:

- тие се слободни во поглед на позицијата, т.е. може да бидат поставени и во зоната лево и во зоната десно од предикатот;
- носители се на секундарна, редуцирана предикативна структура
- се однесуваат на елемент на примарната предикација.

Според тоа, врз материјал од неколку автори од уметничко-литературниот функционален стил, ќе стане збор за конструкциите од типот на: *Завидно искусен, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*; *Здобиеен со завидно искусїво, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*; *Имајќи завидно искусїво, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*; *Искусен човек, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*, кои се конкурентни со сложените конструкции: *Иако е завидно искусен, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*; *Иако е здобиеен со завидно искусїво, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*; *Иако има завидно искусїво, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*, кои (сложените конструкции) во македонистичката средина се разгледани во трудовите на Цветковски (1982), Шокларова-Љоровска (1996), Геговски (1996), Тополињска (1997: 77–80), Минова-Ѓуркова (2000: 287–290).

Целта на трудот е да покаже како се однесуваат конструкциите на неколку плана: информациската хиерархија, линеаризацијата, реченичните функции и (не)идентификуваноста на референтите. Во таа смисла, клучни се следниве прашања: на какви информации се однесуваат во однос на остатокот од исказот, кои позиции ги заземаат во него и кон кои референти гравитираат во поглед на нивната реченична функција и релација со претходниот контекст. Најпосле, ќе биде разгледано и прашањето од кои зборовни класи се регрутираат најчесто. Резултатите ќе покажат под кои услови се прибегнува кон формализација на концесивните значења како неинтегрирани конструкции.

1 Информацискиот карактер на конструкциите

1.1 Општа информациска особеност

Допусните неинтегрирани конструкции споделуваат уште една, клучна карактеристика на неинтегрираните конструкции воопшто, која е од информациски карактер. Нивната прозодиска издвоеност произлегува од тоа што посочуваат информациски секундарни содржини, кои котираат пониско од другиот дел на исказот (комуникациското јадро, т.е. примарната тема и примарната рема), па не може да се разгледуваат ни како тема ни како рема во вистинска смисла (Combettes 1998). Во таа смисла, во исказот *Завидно искусен, ѿој (сејак) најрави ѿочейничка зрешка*, тема е *ѿој*, преод – *најрави*, а рема – *ѿочейничка зрешка* (или, уште попрецизно, *ѿочейничка*, каде што е највисокиот степен на комуникациски динамизам).¹ Од друга страна, според критериумите на Комбет (Combettes 1998: 66–68), содржината на неинтегрираната конструкција (*завидно искусен*) може да се разгледува или како секундарна тема (ако е посочена во претходниот контекст) или како секундарна рема (ако е сосема нова, непозната за соговорникот / читателот).

Во крајна линија, поради информациската секундарност, неинтегрираните конструкции може и да се изостават, со што ќе се осиромашат информативноста на исказот, но нема да се засегне неговата кохерентност. Таа нивна карактеристика најдобро се согледува во сопоставеност со интегрираните пандани (1), кои функционираат како рема, поради што се задолжителни за кохерентноста на исказот, т.е. не може да се изостават (1a).

(1) *Сиѿе друѿи и работѿеа и се одмораа. Само ѿој работѿеше неодморен.* (‘кога работеше, тој беше неодморен’ / ‘тој работеше, иако не беше одморен’)

(1a) *Сиѿе друѿи и работѿеа и се одмораа. *Само ѿој работѿеше.*

Од друга страна, неинтегрираните конструкции (2) не ја условуваат кохерентноста на исказот, а кога содржината се подразбира од претходниот контекст, и да се изостават, нема да биде засегнат ни информацискиот аспект. Во таа смисла, исказот во (2a) не само што е кохерентен туку не е ни информациски посиромашен од исказот во (2).

¹ Терминот *комуникациски динамизам* се употребува во смислата во која го употребува Фирбас (Firbas 1992), како придонес на јазичните единици за развојот на комуникацијата.

- (2) *Не си даваше оддишка. **Неодморен**, ѿој рабоѿеше и додека груѿиѿе се одмораа.* (‘иако не беше одморен, тој работеше’)
- (2a) *Не си даваше оддишка. Тој рабоѿеше и додека груѿиѿе се одмораа.*

Најпосле, дури и во случаите каде што содржината е сосема нова (неспомената во претходниот контекст), ако е формализирана како неинтегрирана конструкција, авторот ја оценил како информациски секундарна, па и да се изостави, исказот ќе биде информациски осиромашен, но ќе остане кохерентен. На пример, за разлика од исказот во (3), исказот во (3a) е лишен од таа информација (*неодморена*), но прифатлив.

- (3) *Вчера бевме кај баба ми. **Неодморена**, (сејак) сѿиѿнала да зѿоѿви се.*
- (3a) *Вчера бевме кај баба ми. Сѿиѿнала да зѿоѿви се.*

1.2 Иницијалните наспроти медијалните и финалните конструкции

Бидејќи неинтергираните конструкции (независно од значењето) посочуваат информациски секундарна содржина, очекувано е што најчесто ја заземаат иницијалната позиција (која е типична за елементите со понизок степен на комуникациски динамизам). Во таа смисла, во расположливиот материјал, од конструкциите во врска со субјектот – вкупно 22, повеќето – 17, се јавуваат во иницијална позиција (4), (5), (6).²

- (4) *Веќе во зодини, **ѿобелен**, ѿој се држи ѿрав како ѿушка (...)*
(Конески 1988: 40) (‘иако е побелен’).
- (5) *Мал ѿо сѿава, ѿој расѿолаѿаше со широк зесѿѿ и со имѿулсивен барѿѿон.* (Конески 1988: 111)
(‘иако беше мал по става’).
- (6) *Секоѿаш воздржан со своѿѿе деца, ни да зѿи зѿали ни да зѿи ѿеѿа, ни да зѿи фали ни да зѿи куди, ѿој не криеше дека најзѿолема надеж ѿолаѿа ѿокму во неѿо.*
(Солев 1998: 39) (‘иако секогаш беше воздржан со своите деца’).

² Комбет (Combettes 1998: 67), Морел (Morel 1996: 89) и Ноели (Noailly 1999: 125) посочуваат иста тенденција во францускиот јазик.

Медијалните конструкции се јавуваат во два случаја (7), (8).

- (7) *А неизвесноста, колку и општезнајта, сè повеќе му штежеше (...)*
(Солев 1998: 70) ('колку и да беше отегната').
- (8) *Грамајтикајта, необично брзо напишана, сепак е илог
на долготрајна и студиозна работта која, по секоја веројатност,
почнала во студиската 1940/1941 година.*
(Вангелов 2004: 9) ('иако е необично брзо напишана').

Финалните конструкции се јавуваат во три случаи (9), (10), (11).

- (9) *Можеби новиите соистивеници уште ја употребуваат таа клупа,
не знаејќи дека е таа воен триумф на баба Дунавка, исто како
и оној прешлен.* (Конески 1988: 39)
(‘иако не знаат/без да знаат дека таа е воен триумф на баба Дунавка’).
- (10) *Сега и мојот син краде, си реков и се насолзив,
не сакајќи да плачам пред Генчо.* (Бужаровска 2017: 44)
(‘иако не сакав да плачам пред Генчо’).
- (11) *Тогаш одеше речиси секој ден на факултетот, иако веќе дипломиран
и вработен (...)* (Солев 1998: 56)
(‘иако веќе беше дипломиран и вработен’).

2 Реченичните функции на носителите

2.1 Конструкциите во врска со директниот и со индиректниот објект

Клучно синтаксичко прашање е реченичната функција на носителот на конструкцијата. Во таа смисла, сите претходни примери се дел од тие во кои конструкцијата се однесува на субјектот (кои, како што беше посочено, се јавуваат во 22 случаи). Покрај нив, се izdelуваат пет случаи во кои конструкцијата е во врска со друг носител. Така, во (12), (13) и (14) се однесува на директниот објект.

- (12) (...) *ѝа ушѝе неоиѝворен [индексоиѝ] а ѝаа веќе израдувана, брзаше да му ѝо ѝокаже на Танас.* (Солев 1998: 30)³
(‘иако сè уште не беше отворен’).
- (13) *Колку и ѝомирен, надежѝа не ѝо најушѝаше.*
(Солев 1998: 50) (‘колку и да беше помирен’).
- (14) *А народоиѝ шѝом ѝе крѝои, ѝоа име никој ѝосле не може да ѝи ѝо земе, арно или лошо.* (Чинго 1989: 13)
(‘и да е арно и да е лошо’ / ‘независно од тоа дали е арно или лошо’).

Во (15) конструкцијата се однесува на индиректниот објект.

- (15) *На Ал, крѝен или некрѝен, бабиноѝо и народноѝо име му осѝана за век.* (Чинго 1989: 13) (‘независно од тоа дали е крстен или некрстен’/‘и да беше крстен и да беше некрстен’).

Во (16) конструкцијата се однесува на постмодификатор.

- (16) (...) *ама рабоѝаѝа е најдоброоиѝ нишан за секој човек, сѝар или млаг!* (Чинго 1989: 83)
(‘независно од тоа дали е стар или млад’/‘и да е стар и да е млад’).

Како што се согледува, во два од случаите со директен објект конструкцијата е иницијална (12), (13), а во еден – финална (14). Во случајот со индиректен објект е медијална (15). Од друга страна, и во случаите со директен и во случајот со индиректен објект носител на конструкцијата е анафорски референт. Во таа смисла, во (12) и (13) е претставен со кратка личнозаменска форма (*ѝо*), а и во (14) и (15) е идентификуван преку тоа што е споменат претходно.⁴ Токму затоа (бидејќи функционираат како тема), во вторите два случаја директниот (*ѝоа име*) и индиректниот објект (*на Ал*) не ја заземаат финалната позиција (т.е. зоната десно од предикатот, која е вообичаена за нив), туку иницијалната (која е својствена за темата).

³ Овој пример се разгледува во неинтегрираните иако полупаузата не е сигнализирана со запирка. Во таа смисла, јасно е дека нема целосна сообразеност на пишувањот со говорениот јазик.

⁴ Идентификуван е референтот што, преку показателите доставени од зборувачот, адресатот има можност да го посочи со определена именска синтагма, која може да се однесува само на него, т.е. ги исклучува сите други потенцијални референти (сп. Creissels 2006: 129–130).

2.2 Хиерархија на конструкциите во зависност од (не)идентификуваноста на референтот

Расположливите примери покажуваат дека конструкциите во врска со директниот и со индиректниот објект ја споделуваат тенденцијата, како и субјектните, да бидат сместени лево од предикатот (во иницијална и во медијална позиција)⁵, а носителот – претставен со референт идентификуван преку претходниот контекст (т.е. во функција на тема). Врз случајот на францускиот јазик, Комбет (Combettes 1998: 33–54) воспоставува хиерархија според која, по субјектот, најконкурентни за носители на неинтегрирана конструкција се директните и индиректните објекти претставени со кратки личнозаменски форми, по кои следуваат другите типови определени именски синтагми (идентификувани референти), а најниско котираат неопределените (неидентификуваните референти), кои се дури и дискутабилни.

Со други зборови, колку е посилна врската помеѓу референтот и претходниот контекст, толку е поверојатна можноста да понесе неинтегрирана конструкција. На пример, најпогоден е исказот во (13), а по него следува варијантата во (13а), каде што референтот (*неџо џо*) е, исто така, идентификуван преку тоа што е споменат во претходниот контекст. Варијантата (13б) е пониско во хиерархијата (бидејќи референтите на сопствените именки може, но не мора да бидат споменати претходно), а варијантата (13в) е дури и дискутабилна (бидејќи референтот е неидентификуван, т.е. посочен првпат).

(13) *Колку и ѝомирџен, надежџџа не џо најџушџџаше.* (Солев 1998: 50)
(‘колку и да беше помирџен’)

(13а) *Колку и ѝомирџен, неџо надежџџа не џо најџушџџаше.*

(13б) *Колку и ѝомирџен, Дано надежџџа не џо најџушџџаше.*

(13в) *Колку и ѝомирџен, еден човек надежџџа не џо најџушџџаше.*

Најпосле, тоа се однесува и на случаите со субјект, во кои конструкцијата во (5) се очекува да биде најчеста (бидејќи е со анафорска замена), варијантата во (5а) – поретка од неа (бидејќи е со сопствена именка), а варијантата во (5б) – дискутабилна (бидејќи е со неидентификуван референт).

⁵ Веќе беше посочено дека зоната лево од предикатот е својствена и за (пред сè) конструкциите што се однесуваат на субјектот. Освен тоа, таа позиција е карактеристична и за причинските конструкции, а не само за концесивните.

- (5) *Мал њо сѝава, ѝој расѝолаѓаше со широк ѓесѝ и со имѝулсивен бариѝон.* (Конески 1988: 111) (‘иако беше мал по става’).
- (5a) *Мал њо сѝава, ѝан Ценѝек расѝолаѓаше со широк ѓесѝ и со имѝулсивен бариѝон.*
- (5б) *Мал њо сѝава, еден човек расѝолаѓаше со широк ѓесѝ и со имѝулсивен бариѝон.*

Разгледувајќи ги случаите со субјект (во францускиот јазик), тенденцијата иницијалните неинтегрирани конструкции да се однесуваат на идентификуван референт ја посочува Неве (Neveu 1998:185–186). Во согласност со тоа, во ниту еден од случаите во функција на субјект не е неидентификуван референт. Во седум случаи е експлицитно анафорски, т.е. претставен со заменката *ѝој/ѝаа/ѝоа* (17), а во шест не е изразен (18), што, исто така, значи дека е анафорски, односно дека се подразбира од претходниот контекст.⁶ Во таа смисла, во случаите со неизразен (имплицитен) субјект, тој се подразбира од претходниот контекст до толкава мера што и не мора да се изрази. Според тоа, во нив неговата врска со претходниот контекст е посилна дури и одошто во случаите со анафорска замена.

- (17) *Иако најмал, ѝој веќе одамна не беше мал.* (Солев 1998: 12) (‘иако беше најмал’).
- (18) *Собрани на умирачка, веќе заборавиле на умрениоѝ и – живи со живи, умрени со умрени – зборувааѝ за којчешо ѝиѝо се скинало, за ѝлаѝаѝа ѝиѝо задоцнила (...)* (Солев 1998: 81) (‘иако се собрани на умирачка’).

Во другите (девет) случаи е претставен со определени именски синтагми конституирани од општи (*холоѝ, новиѝе соѝсѝвеници*) (19) и од сопствени именки (*Марија, Дано...*) (20).

- (19) *Иако ѓрамаден, холоѝ нема свој здив, неѓо ѓо исѝолнува здивоѝ на ѝоѝѝа.* (Солев 1998: 154) (‘иако беше грамаден’).
- (20) *Колку и обземеа со ѝаѓа ѝо Танас и зафаѝена со свои рабоѝѝи, Марија сеѝака сѝаса да ѓо загре: „Кај ѝѝи е Горан?“, со зајадливо*

⁶ Во случаите со неизразен (имплицитен) субјект, тој се подразбира од претходниот контекст до толкава мера што и не мора да се изрази. Според тоа, во нив неговата врска со претходниот контекст е посилна дури и одошто во случаите со анафорска замена.

крајче на усџаџа, „џвојоџ џре друџар“. (Солев 1998: 46) (‘колку и да беше обземена со тага по Танас и зафатена со свои работи’).

Тоа е универзална карактеристика на неинтегрираните конструкции, т.е. не е ексклузивна за концесивните. Станува збор за сразмерност помеѓу информацискиот статус на конструкциите, од една страна, и на нивните носители, од друга. Во тој поглед, неинтегрираните конструкции се, како што беше посочено, информациски секундарни, и тоа мошне често затоа што нивната содржина е директно посочена или антиципирана во претходниот контекст. Според тоа, очекувано е што тие содржини најчесто се припишуваат на идентификувани референти, кои, исто така, најчесто се анафорски, споменати во претходниот контекст. Затоа, исказот во (21), каде што и содржината на неинтегрираната конструкција (*несиџурен*) и нејзиниот носител (*џој*) се изведени од претходниот контекст, е повообичаен од исказот во (22), каде што носителот (*еден човек*) се посочува првпат.

- (21) *Еџилоџоџ беше неизвесен за сиџе, вклучиџелно и за Иван.
Несиџурен, џој, сеџак, реши да ја сооџиџи новосџа.*
- (22) *Еџилоџоџ беше неизвесен за сиџе, вклучиџелно и за Иван.
Несиџурен, еден човек, сеџак, реши да ја сооџиџи новосџа.*

Изложено то може да се сумира во следниве точки:

- бидејќи често се надоврзуваат на (или, во некои случаи, дури и го повторуваат) претходниот контекст, во повеќето случаи конструкциите ја заземаат иницијалната позиција;
- најчесто се сврзуваат со субјектот затоа што тој се надоврзува на (е споменат во) претходниот контекст почесто од референтите во другите синтаксички функции;
- најпосле, конструкциите се информациски секундарни дури и во случаите каде што нивната содржина не е спомената во претходниот контекст, едноставно затоа што авторот решава да ги претстави како комуникациски помалку динамични во однос на другиот дел од исказот (информациското јадро).

3 Морфолошкиот аспект и семантичките разлики помеѓу конструкциите

3.1 Конструкции конституирани од (глаголски и квалификативни) придавки, глаголски прилози и именки

Конструкциите најчесто се конституирани од глаголски придавки, кои се јавуваат во следниве 13 случаи: (6), (7), (8), (11), (12), (13), (15), (18), (20), (23)–(26)⁷.

- (6) *Секогаш воздржан со своите деца, ни да ги дали ни да ги шеја, ни да ги фали ни да ги куди, тој не криеше дека најголема надеж полагаша токму во него.* (Солев 1998: 39)
(‘иако секогаш беше воздржан со своите деца’)
- (7) *А неизвесноста, колку и оптежна, сè повеќе му тежеше (...)* (Солев 1998: 70) (‘колку и да беше отежната’)
- (8) *Грамајката, необично брзо напишана, сејак е плод на долготрајна и сигурна работа која, по секоја веројатност, почнала во септември 1940/1941 година.* (Вангелов 2004: 9)
(‘иако е необично брзо напишана’)
- (11) *Тојаш одеше речиси секој ден на факултет, иако веќе дипломиран и вработен (...)* (Солев 1998: 56)
(‘иако веќе беше дипломиран и вработен’).
- (12) *(...) ја уште не отворен [индексот] а јаа веќе изградувана, брзаше да му го покаже на Танас.* (Солев 1998: 30)
(‘иако сè уште не беше отворен’)
- (13) *Колку и помирен, надежта не го напишаше.* (Солев 1998: 50) (‘колку и да беше помирен’)
- (15) *На Ал, крстен или некрстен, бабино и народно име му остана за век.* (Чинго 1989: 13)
(‘независно од тоа дали беше крстен или некрстен’)
- (18) *Собрани на умирачка, веќе заборавиле на умрениот и – живи со живи, умрени со умрени – зборуваат за којчето што*

⁷ Во овој дел ќе бидат наведени сите ексцерпирани примери.

- се скинало, за *илайайа шйо* задоцнила (...) (Солев 1998: 81)
(‘иако се собрани на умирачка’)
- (20) *Колку и обземена со **тага по Танас** и зафайена со свои работи, Марија сејак сјаса да го загре: „Кај ти е Горан?“* (...) (Солев 1998: 46) (‘колку и да беше обземена со тага по Танас и зафатена со свои работи’)
- (23) *Роден во Крушево 1829 година, Марко Цейенков всушност води пошкело од блиското до Прилеј село Ореовец (по машка лоза) и од Крушево (по женска лоза) (...)* (Тодоровски 2007: 163)
(‘иако е роден во Крушево’)
- (24) *Иако сместена во фотелја, единствената во собата шйо ѝ ја оштитајуваа и домакиној и жостиној, всушност ниска шјаацирана школка со удобни поширачки, таа се чувствуваше како да седи на два стола (...)* (Солев 1998: 60) (‘иако беше сместена во фотелја’)
- (25) *Веќе во години, побелен, шјој се држи прав како јушка, како шйо е висок и вишок, и само во одој неусейно ја повлекува десната нога.* (Конески 1988: 40) (‘иако веќе е побелен’)
- (26) *Така, уште незакрепнат на факултетот, шјојуку јушил корен, така да се каже, на работното место, Дано се сјакува, сега не како регруј јуку како пашник, и со една торба в рака а вреќа на рамо го остави родниот град (...)* (Солев 1998: 38)
(‘иако сè уште не беше закрепнат на факултетот’)

По нив следуваат квалификативните придавки, кои се јавуваат во следниве девет случаи (5), (14), (16), (17), (19), (27)–(30).

- (5) *Мал по сјава, шјој располагаше со широк жест и со импулсивен барион.* (Конески 1988: 111) (‘иако беше мал по става’)
- (14) *А народот шјом те крши, шјаа име никој поспе не може да ти го земе, **арно или лошо**.* (Чинго 1989: 13) (‘и да е арно и да е лошо’ / ‘независно од тоа дали е арно или лошо’)
- (16) (...) *ама работата е најдоброј нишан за секој човек, **стар или млад!*** (Чинго 1989: 83) (‘и да е стар и да е млад’ / ‘независно од тоа дали е стар или млад’)

- (17) **Иако најмал**, *штој веќе одамна не беше мал*. (Солев 1998: 12)
(‘иако беше најмал’)
- (19) **Иако грамаден**, *холои нема свој здив, неџо џо исполнува здивои на поиша*. (Солев 1998: 154) (‘иако беше грамаден’)
- (27) **Учтив кон постариите**, *дури и со книџа пог рака, како божем дошол за сиремање испиш а не на драиање колчишиа, штој пошоа влежуваше во собаша на Дано и веднаш ја остиваше книџаша на маса а самиои се фрлаше на креветои прво да ги искаже новостиие на денои и озборувањаша на факултетои.*
(Солев 1998: 34) (‘иако беше учтив кон постарите’)
- (28) **Томе Нишанои од шорбулеио** *џо извади кравајчалеио, ама не ни шокму кравајче, малку поголемо од проскура, нејсе, итакво вакво, кравајче се смеиша*. (Чинго 1998: 69)
(‘и да е такво и да е вакво / независно од тоа дали е такво или вакво’)
- (29) **Но сега морам да џо испијам неговои чај**. *Тој џорчи и е невкусен. Мене не треба да ми биде нишио вкусно. Жежок и џорчлив, чајои ми одговара*. (Бужаровска 2017: 10)
(‘иако е жежок и горчлив’)⁸
- (30) **Колку и свесен, и сѐ повеќе свесен за шаа своја противречност**, *Дано беше соживеан со неа како со слеј јазол и не сакаше на никој начин, а најмалку сираничен и џруб, да се ослободи, а ушише помалку некој друџ да џо ослободи од неа*. (Солев 1998: 139)
(‘колку и да беше свесен за таа своја противречност’)

Што се однесува на глаголскиот прилог, К. Конески, кој е автор на најподробниот опис на неговите синтаксички и семантички аспекти во македонскиот јазик, одбележува:

Во описите на употребата на глаголскиот прилог во одделните словенски јазици се констатира дека тој може да биде употребен во значење на допусна реченица; меѓутоа, ваквото значење пошироко не може да се потврди. Сепак, во одделни, иако ретки примери (во нашиот материјал сретнавме само два такви), глаголскиот прилог може да има концесивна интерпретација. (Конески 1999: 195)

⁸ Освен како концесивна, оваа конструкција може да се толкува и како причинска: ‘токму затоа што е жежок и горчлив’.

Притоа, ги наведува примерите: *Гоѓа /.../ беше вонреден сѝуденѝ ѝо ѝраво, еден од оние млади луѓе шѝо, заѝазувајќи си го својоѝ јазик и однесување, сеѝак можат да восѝосѝаваат необично брзо и лесно конѝакиѝ со луѓето од сѝароѝо ѝоколение и Доѝушѝајќи ја ѝреѝѝосѝавакаѝа дека автороѝ ја замислил својата збирка како ѝосѝ фесѝум на едно бесѝовраѝно минаѝо, сеѝак го уѝаѝувам овој ѝриѝовор.* Толкувањата гласат: ‘иако си ги запазуваат својот јазик и однесување’ и ‘иако ја допуштам претпоставката дека авторот ја замислил својата збирка како постфестум на едно неповратно минато’. Сепак, покрај двата примера, К. Конески (1999) посочува дека концесивна интерпретација може да имаат и некои примери со негирани глаголски прилози, од типот на: ***И не зледајќи** виде дека селанецоѝ ѝлаче* (‘иако не гледаше’); ***И не сакајќи** се ѝомоли со ѝеѝелоѝ на својоѝ изгаснатѝ жар за уѝрешиноѝ ден* (‘иако не сакаше’).

Во материјалот за овој труд се изделуваат три концесивни глаголски прилози (9), (10), (31), од кои сите се негирани.

- (9) *Можеби новиѝе соѝсѝвеници ушѝе ја уѝоѝребуваат ѝаа клуѝа, не знаејќи дека е ѝаа воен ѝрофеј на баба Дунавка, исѝо како и оној ѝрешлен.* (Конески 1988: 39) (‘иако не знаеја дека таа е воен трофеј на баба Дунавка’ / ‘без да знаат дека таа е воен трофеј на баба Дунавка’)
- (10) *Сеѓа и мојоѝ син краде, си реков и се насолзив, не сакајќи да ѝлачам ѝред Генчо.* (Бужаровска 2017: 44) (‘иако не сакав да плачам пред Генчо’ / ‘без да сакам да плачам пред Генчо’)
- (31) *Не ѝризнавајќи дека му е сѝрав, сеѝак ја беше олабавил и ѝреѝоѝената вѝраѝоврска, и сеѓа се обсираше ѝо сѝѝуардесаѝа да му донесе виски.* (Солев 1998: 155) (‘иако не признаваше дека му е страв’ / ‘без да признае дека му е страв’)

Именските конструкции се јавуваат само во два случаја (32), (33).

- (32) (...) *иако браќа, ѝие беа ѝолку различни, шѝо реѝко се согласуваа и ѝо најѝросѝи ѝрашања;* (Солев 1998: 86) (‘иако беа браќа’)
- (33) *Градѝел или рушѝел, сеѓа осѝана мѝѝов ладен.* (Солев 1998: 144) (‘независно од тоа дали е градител или рушител’)

3.2 Лексички конкретизатори и семантички разлики

Во три од претходните примери, во примарната предикација се јавува партикулата *сејак*, која го уточнува допусното значење (8), (20), (31).

- (8) *Грама̀тѝка̀тѝа, необично брзо на̀пишана, сејак е ѝлог на дол̀го̀ѝрајна и сѝѝудиозна рабо̀тѝа која, ѝо секоја веројатно̀сѝ, ѝочнала во сѝѝудиска̀тѝа 1940/1941 го̀дина.* (Вангелов 2004: 9)
- (20) *Колку и обзема̀на со ѝа̀га ѝо Танас и зафа̀шѝена со свои рабо̀тѝи, Марија сејак сѝаса да го загре: „Кај ѝи е Горан?“*
(...) (Солев 1998: 46)
- (31) *Не ѝризнава̀јќи дека му е сѝрав, сејак ја беше олабавил и ѝреѝо̀шѝена̀тѝа вра̀ѝоврска, и сега се обзираше ѝо сѝѝѝуардеса̀тѝа да му донесе виски.* (Солев 1998: 155)

Како алтернатива на партикулата *сејак* (во трите случаи), во четири од претходните примери функционира сврзникот *иако*, кој ги воведува конструкциите: *иако смесѝена во фо̀ѝелја, иако веќе дѝѝломиран и вра̀бо̀ѝен, иако најмал, иако бра̀ка*.⁹

Најпосле, се наметнува едно согледување во врска со семантичкиот аспект. Примерите покажуваат дека неинтегрираните конструкции можат да ги изразат и фактивната и нефактивната концесија. Во таа смисла, првата е соодветна на *иако*-, а втората на *и да*-допусните реченици.¹⁰ Како што се согледува од парафразите покрај примерите, почесто – во 15 случаи, е во прашање фактивната: ‘иако веќе беше дипломиран и вработен’, ‘иако беше мал по става’ итн. Нефактивната се јавува: во девет случаи од типот на ‘колку и да беше помирен’, ‘и да е арно и да е лошо’ / ‘независно од тоа дали е арно или лошо’; во три случаи со негација, од типот на ‘иако не признаваше дека му е страв’ / ‘без да признае дека му е страв’.

4 Заклучни согледувања

Освен релативно флексибилната линеаризација, карактеристиката на секундарни предикати и релацијата со елемент на примарната предикација,

⁹ Што се однесува на ситуацијата во францускиот јазик, Комбет (Combettes 1998: 52) посочува дека лексичките уточнувања (со *quoique, bien que, męte*) се многу чести. Во таа смисла, концесијата не е секогаш доволно изразена, па во некои контексти, ако се изостават, може да се остави простор и за други толкувања (на пример, причинско).

¹⁰ За разликата меѓу *иако*- и *и да*-допусните реченици в. Минова-Ѓуркова (2000: 288–290).

концесивните неинтегрирани конструкции ја споделуваат и општата информациска карактеристика на неинтегрираните конструкции. Во тој поглед, тие се информациски секундарни, т.е. не влегуваат во информациското јадро на исказот, па не може да се разгледуваат ни како тема ни како рема во вистинска смисла, туку само како секундарна тема (ако е содржината спомената во претходниот контекст) или како секундарна рема (ако содржината се посочува првпат).

Во таа смисла, тие се оценети од авторот како информациски секундарни дури и во случаите каде што функционираат како секундарна рема (т.е. каде што не се ни споменати ни антиципирани во претходниот контекст), па очекувано е што најчесто – во 19 случаи, ја заземаат иницијалната позиција, која е својствена за елементи со низок степен на комуникациски динамизам. Покрај нив, се изделуваат пет случаи со финална позиција и три со медијална. Во согласност со тоа што, директно или индиректно, конструкциите најчесто се надоврзуваат на претходниот контекст, нивни носители во сите случаи се идентификувани референти (определени именски синтагми), кои се, исто така, споменати претходно.

На синтаксички план, во повеќето случаи – 22, носител на конструкциите е субјектот, што е во согласност со тоа што е (освен почест воопшто), како и содржината на конструкциите, споменат во претходниот контекст (и, според тоа, функционира како тема) почесто од референтите во другите синтаксички функции. Покрај нив, се јавуваат три случаи со директен објект, еден со индиректен и еден со постмодификатор.

Од морфолошки аспект, преовладуваат случаите со глаголски придавки, кои се јавуваат 13 пати. По нив следуваат квалификативните придавки, кои се застапени во девет случаи. Маргинално се јавуваат глаголските прилози – во три случаи, и именките – во два.

Во некои случаи како лексички конкретизатори на концесијата функционираат партикулата *сејак* и сврзникот *иако*. Што се однесува на семантичкиот аспект, примерите покажуваат дека конструкциите, како и сложените реченици, можат да ги изразат и фактивната и нефактивната концесија.

Библиографија

- Бужаровска, Р. (2017). *Мојот маж*. Скопје: Или-Или.
 Вангелов, А. (2004). *Конески и Јакобсон*. Скопје: Фондација за македонски јазик Небрегово.
 Геговски, Д. (1996). Допусносложените реченици во македонскиот и во полскиот јазик. *Македонски јазик XLV–XLVII*: 317–331.

- Конески, Б. (1988). *Дневник ѝо мно̄зу љодини*. Скопје: Македонска книга.
- Конески, К. (1999). *За македонскио̄ӣ ѓла̄ол*. Скопје: Детска радост.
- Минова-Гуркова, Л. (2000). *Синѝакса на македонскио̄ӣ сѝандарден јазик*. Скопје: Магор.
- Солев, Д. (1998) *Мрѝва ѝрка*. Скопје: Култура.
- Тодоровски, Г. (2007). *Македонскаѝа книжевносѝ во XIX век*. Скопје: Штрк.
- Тополинска, З. (1997). *Македонскиѝе дијалекѝи во Еѓејска Македонија: Синѝакса (ѝ. 2)*. Скопје: МАНУ.
- Цветковски, Ж. (1982). *Доѝусниѝе реченици во македонскио̄ӣ јазик*. Магистерски труд. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Чинго, Ж. (1989). *Ал*. Скопје: Македонска книга.
- Шокларова-Љоровска, Г. (1996). *Доѝусниѝе реченици во македонскио̄ӣ и во ѝолскио̄ӣ јазик*. Во М. Каранфиловски (уред.). *XXII научна дискусија на XXVIII меѓнароден семинар за македонски јазик, лѝѝератѝура и кулѝура*, 195–202. Скопје: УКИМ.
- Combettes, B. (1998). *Les constructions détachées en français*. Paris: Édition Ophrys.
- Creissels, D. (2006). *Syntaxe générale une introduction typologique 1 (catégories et constructions)*. Paris: Hermes Science Publications.
- Firbas, J. (1992). *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morel, M.A. (1996). *La concession en français*. Paris: Édition Ophrys.
- Neveu, F. (1998). *Études sur l'apposition ; Aspects du détachement nominal et adjectival en français contemporain, dans un corpus de textes de J.-P. Sartre*. Paris: Honoré Champion Editeur.
- Noailly, M. (1999). *L'adjectif en français*. Paris: Édition Ophrys.